З о г р а ф ъ, бѣлгарска Обитель на Св. Гора.

" Съй убо издавна прѣдрѣжимъ есть отъ православныихъ и благочестивыхъ и хрістолюбивыихъ царии бѣлгарскыихъ. „
(Хрисов. б. ц. А.)

Изъ между 20 монастири, кои-то сега има на Св. Гора, найважно и найголѣмо значе-

нье представя за насъ Блъгаритѣ Зографъ, како такъвъ монастирь, който отъ пръво врѣмя приелъ іе славянско начяло, зачувалъ го прѣко много вѣкови и противъ много страшни прѣврати и несгоди, и който сега ныіе можеме по прѣимущество да наречеме с в о и; защото онъ, како ся пише и въ іединъ блъгарски документъ отъ XIV в., стоялъ іе издавна особито подъ покровителство на блъгарскитѣ православни, благочестиви и христолюбивы цареви.

На сѣверъ Рила,а на югъ Зографъ, отъ найстаро врѣмя на нашіотъ христіански животъ, бѣха како двѣ ярки звѣзди надъ цѣла блъгарска земя, и около кои, како плеяди отъ небесни свѣтила, цвѣтѣха много други святи обители, съзидани отъ наши набожни и христолюбиви прѣдци. Нашитѣ благочестиви цареви сж разбирали хубаво истинната важность на овія народни наши монастири, пакъ и за това имали за нихъ голѣмо вниманье и простирали имъ така често своя щедра и милостива ржка. Ныіе сме имъ много одлъжени, не само за наше православье, а и за наша Исторія и нашъ народни мили языкъ. На югъ, посрѣдъ Св. Гора, Зографъ представялъ іе всякогажъ пакъ и сега прѣдставя и дръжи наша народна святиня.

Монастирь Зографъ отстои отъ морято, отъ кждѣ западна страна, на полъ часъ, и отъ Карея — на три часа и полъ, съзиданъ іе на нагорнината отъ единъ долъ, който іе отворенъ само отъ кждѣ морято, а отъ другитѣ страни іе обколисанъ съсъ высоки гори, отъ които зеленина и цвѣтье не спадатъ никогажъ. Монастирски прѣданія, записаны съсъ врѣмя на книга, казуятъ, защо на зографски монастирь іе турено пръво начяло въ X.В. и именно кога владѣіеше въ Цариградъ царь Левъ мждри, и отъ три брата Славяни: Мойсея, Арона и Ивана, отъ Охридъ и отъ царски родъ. Отпрѣвенъ они живѣяха, казуіе прѣданіето, отдѣлно въ колиби, пакъ посль, по Божье наставенье, ся съединиха, слѣзнаха въ ова красно мѣсто и направиха обща обитель отъ царски съкровища. Нъ заради названіето й не можеха да ся сговорятъ: единъ прѣдлагаше да я наречатъ св. Никола, други — св. Климентъ охридски, и така много ся прѣпираха между себе; а мѣстото, дѣка трѣбеше да ся тури храмовата икона, стоіеше пусто, закрыіено съсъ бѣла неписана дщица. На іедно утро прѣдъ зората ся яви на това мѣсто чюдесно икона " прѣднеписана, самописана " съсъ изображеніето на св. Георгія; това видоха тогай вситѣ, чюдихася и славиха Бога и св. великомжченика Георгія, и отъ това нарекоха овой монастырь З о г р а ф ъ. На XI и XI в. Зографъ показувася въ исторически документи явно како монастырь. Византійскитѣ цареви въ своитѣ хрисовули именуятъ го всякогажъ ч е с т н а б л ъ г а р с к а О б и т е л ь, а блъгарскитѣ пакъ цареви — с в о я о б и т е л ь отъ д ѣ д а и п р а д ѣ д а.

Послѣ паденіето на блъгарското царство благодѣтели голѣми за овой нашъ монастырь

ся показаха молдавскитѣ Господари или Воеводи, и между нихъ особито заслужуятъ благодареніе и слава Стефанъ Велики, Василій и Антіохъ Константинъ, за нихното благочестіе и голѣма ревность заради нашата Обитель. Отъ Стефана ся чуваятъ въ Зографъ три хрисовула отъ 1442, 1466 и 1471 година, съ които онъ е прилагалъ разни вспомоществованія, а и цѣлъ монастирь былъ прѣправенъ съсъ негова помощь; Василій іе поклонилъ на 1651 година за Зографъ добровецки монастырь въ Молдавія, а Антіохъ Константинъ даровалъ на 1698 год. кипріановски монастирь въ Бессарабія "за нераденіето и злое устроеніе живущихъ въ немъ ленивыхъ и не потребныхъ Богу и человѣкомъ злыхъ калугерей."

Надъ зографски монастирь сж протекли до сега повече отъ 8. вѣкови, и Исторіята на това прондено врѣмя можеше да быде много любопытна и поучителна за насъ; нъ, на голѣмо злосчастье, нѣмаме нищо писано. Какво іе радилъ и що іе чинилъ Зографъ за нашъ народъ и наша цркква; какви лица ся сж прославили тамо съ своя ученость и духовни дѣла — за все ова сж останали само нѣкои скудни спомяни, отъ които не може человѣкъ да извади нищо явно и познато. Ся іе зачувало само іедно общо прѣданье, що Папа или Латинцитѣ на XIII в. сж дохождали на Св. Гора и чинили по монастиритѣ много пакости и безчинства, за да ги натераятъ да си оставатъ своіето православье. При това 26 калугери отъ Зографъ сж ся удостоили съ мжченически вѣнецъ за своіето си постоянство: они были запалени и изгорели въ іедна монастирска кула, отъ която и день денеска тамошнитѣ калугери показуятъ остатци. Нихна память ся празднуіе на 10 Септемврія.

Въ послѣднитѣ прѣврати на турското царство Зографъ, заіедно съ другитѣ святогорски монастири, прѣтърпѣ много и на кратко врѣмя до толко бѣше ся осиромашилъ и запустилъ, що Грѣцитѣ бѣха замыслили да го турятъ и него въ своитѣ ржцѣ, како що и други славянски монастири на Св. Гора; нъ Богъ не попусти да нагасне овая послѣдна искрица отъ блъгарска набожность: съ помощь отъ Добровецъ отъ Молдавія и особито отъ Кипріанъ отъ Бессарабія, който Н. В. православни и милостиви русски царь благоизволи да подтвърди нему въ владѣніе, скоро Зографъ ся подигна отъ своіето запустѣнье и прѣжно униженье, хвана пакъ видно мѣсто между другитѣ святогорски монастири, и прѣдставя сега мирно и спокойно жилище за нашитѣ братье, кои оставатъ мірски суети и тревоги, и тражатъ въ Св. Гора да проводятъ свой животъ съ молитва и постъ, и да угодятъ на Бога.

Сегашнитѣ монастирски зданія не сж по-стари отъ 16 или 15 в., а соборната цркква на имя св. Георгія правена е недавно въ нашъ вѣкъ; она е зидана отъ Блъгари и достопри-

кьчателна по темплютѣ си и по чудотворитѣ ѩкони, що сѫ чувать тамо. Първо тамо, при стаѣбѣть олтарска страна, сѫщи чотирилѣ, голѣми ѩкони сѫ тие. Първата отъ тѣхъ по ѩрѣдие и както ие писано въ Зографскыѣ отъ Автонитъ, трѣбе да ие отъ 10 л. отъ сѣ мото начало на монастирѣть; отъ нея плъѣтие ие и произвѣстно: Б о г о р а д ъ. На лѣво отъ оза ѩкона, при другыѣ стълбъ, стои друга голѣма чудотворна ѩкона св. Георгия, въ която сѫщо мѣстно ѩрѣдание казва, че принѣла на море отъ Арапи въ Св. Гора. На срѣщнѣ отъ оза ѩкона, при другыѣ стълбъ отъ сѫдишѣть образъ, стои мала чудотворна ѩкона св. Георгия; она поклонена была отъ Стефана Великаго, молдавскаго Князя, който и посълъ всякогаъ, при себе, въ свѣтѣ си военыѣ походи, и щедено надѣвалъ непрѣбитнѣ. На лѣво отъ соборната цръква, посрѣдъ дворѣть, стои мала, въ сѫщо врѣме чудотворна църквица, на която посвѣщена сѫ сребрени ризи — набожности поклонѣ отъ една православна и благодѣтелна русска душа.

Настоятелѣть отъ монастирѣть, като ие и хубаво мѣсто, отъ къдѣ люди се ѩдатъ, недвижимы, съ странѣата и трудовитѣ на достопочтенѣть Игумень О. Илариона, напрѣвиле нова църква на ѩчи сѫ. Георги и доста хубави и удобни здания зарадн монастирско учищие. Въ тая църквица има една мала чудотворна ѩкона св. Георгия, която сръбски царь Стефанъ Душанъ носеше при себе, кога хождеше на война. Она ѩтого има сръбски себе много хубави изгледи и чисто морски ландшафти и обколенаѣ ie съсъ зеленина, когатъ лѣтѣ и зимѣ, само жалостно ie, що училището остава пусто безъ учитель и безъ ученици.

Зографъ не ѩрави разлиѣе между Христіанскиѣбратьеѣмегоизгостеприимѣнъѩрати отворени сѫ всякогаъ и ѩрадъ всякого, отъ какъвъ бы родъ и племя онъ да бы ѩлъ. Но по ѩрепишѣтено отъ Св. Богородицу монастирь, богослужѣение сѫ ниѣе тамо по славянски пакъ и за това калугеритѣ сѫ повече отъ наши братье — Българи. Въ 1849 година патрѣаршескыѣ благосовъ ѫрадухъ тамо общо житіе, кое-то има да сѫдѣствува много зарадн процвѣтанието ѩ на тая наша единствена святая обитель, и сега ieие спорѣдъ своето смирение, мирополюбіе, порядокъ и тиха християнска набожность може да служи за ѩрѣдѣлъ на мнози други. Такво едно нѣщо не може да не радуе всякаго христіанско сръдце, и особѣно българско: за нашинци, кои всякой година идать на Св. Гора на поклонение, осѣвнъ радость, iе и голѣмо утѣшение, що глядать христіанско благолѣпіе и слушать Слово Божіе на народни свой языкъ.

Между други христіанскы цѣквавни достопримѣчателности Зографъ хвалѣть ие до сега отъ врѣме и отъ людье много нѣщо книжно и за нашата книжнина. Монастирскаѣ книжница помѣстена ie при соборната цръква горѣ надъ прусѣть, и заключва въ себе, осѣвнъ много старопечатани и новопечатани книги, богословски и исторични, до 200 ръкописи, а между нихъ 20 комени. Въ друго едно списание може, кое-то iе готово за печатяне, да ѩрави по-точно и ѩрѣпитно описѣть ръкописи зографски, а овдѣ да забележимъ само на краткѣ нѣкои отъ нихъ, кои можатъ да имать особити интересъ за насъ нашинци:

1.) Глаголическо Евангеліе 8° писано на кожа. Ирьви отъ ученикъ пѣтници, кой отвремѣ на Зографски монастирь овой ръкописъ, бѣше Мина, кой повиче онъ незнаѣщие славянски языкъ, всякоѣше нѣщо да разбере отъ него и да му оцѣни достоинѣството. На 1843 годи-

на Г. Миховловъ, който тогазъ врѣме бѣше въ Солунъ Австрійски консулъ, дѣлото подробно му разказа, какъ двама Еллинески, прѣзвида го впечатлено и прѣзъ пролѣта му достовѣрността и важността за славянската филология. Послѣ много нати-ни отъ Солунъ бѣше дошелъ на молитвеникъ старецъ да му дадатъ на врѣме това скѫпоцѣнно Еллинско за да го напечати и съобщи на всѣки Славянинъ, въ ония времена никакъ до отнуствата въ Солунъ нѣмаше Славянинъ. Съ това ония сѫщо се побудила да подарятъ книгата на него и да го чуватъ похубаво. Сега тай работата не прѣдвидѣ хубаво и сичко отдѣлно отъ другитѣ работи не ще-дѣло повѣрѣ внѣдно съ монастирскитѣ документи, и така сѫ врѣма да сѫ зи на свѣтъ. Онъ нѣма ни начало ни край. 288 листове заключаатъ въ себѣ книгата, а по-послѣ 289 листа до конецъ 301 л. съ заключка Синаксарь или Съборникъ четирехъ Еллинскитѣ и писмо ще съ кирилски или славянски слова.

2. Апостолски дѣяния и посланія 40 чис. на кожа съ, на краи нѣма приписано: „Боже велики, Боже милосердіи, Боже безначалныи всѣхъ владыко и сѫдетелю всѣмъ человѣкомъ, и ни единаго человѣка не погубаи хотя, на всѣмъ спасителя и въ разумъ истинный прити, спаси и помилуи раба своего многогрѣшнаго Младена, послужавшаго ти угодну въ вѣщь семь, и не осудно трудившаго въ всѣко дѣло духовно, въспомнаи бѣдныихъ благъ наслажденіе и паки маздрѣвнаго сего прѣхождения. Того ради подвизаваа сего, прости и отпусти ему согрѣшенія его, яко благъ и человѣколюбецъ. Господи, вѣрнаго дѣлца и посланіа святыхъ Апостолъ христовѣхъ, яже въселенная просвѣтиша и приведоша отъ тьмы въ свѣту; въ памать и въ вѣчни покои своихъ родителевъ и на славословіе Божіе. Тогда и царствующаго сего христолюбиваго царства благочестиваго престола благовѣрни и христолюбиви и самодръжавни Г. Александръ царь. Лѣту сему тогда текашу 6867 (1359) индиктиаь 13.

Грѣшни и непотрѣбни и многострастни, нае недостойнѣ нарицаеи рабъ христу Лазое писа сіе, иже и прѣложихъ сіи помощіа владыки моего христа и святого и прѣславнаго апостола Госпиди и Бога и Спаса нашего Іисуса Христа. Ежиже слава въ вѣки и въ вѣкъ вѣковъ — аминь. (*)

3. Осмогласникъ, работа на проста книга 4° съ к.

Приписка на край: „1-ко убо по прѣдыніе очесомъ, паче же по христовѣнѣи любви же и ревности искати неспѣвающе . . . . . въ пустынныхъ мѣста и живящи дущу своею прилучися и имѣ прити въ пустыни сеи Авонскіи, рекомѣ, и Святая Гора, и мало врѣмя прѣбывшумъ въ Обителѣ святаго и славнаго великомученика и побѣдоносца Георгіа Зографскаго, и повелѣнуи бышу отъ настоящаго тогда пар Симеона Игумена и отъ прочихъ старецъ и братіи въ той обителѣ живящихъ начертахъ книга сіа написатъ, языкомъ словѣнскимъ, царству и самодержавному Александру, царю болгарскому. И можно оцемъ и братіемъ моимъ, позрящимъ книга сіа и прѣнесущимъ . . . . . Сіако моимъ неумѣтельствомъ и умнаго недостатъствомъ не исполнена бышя, ни ако же Божомъ научени, еже не въздати зло въ зло. Сими образомъ и въ моимъ недостаточномъ бесѣдованіи творѣте, молитвы прѣдлагаемъ и человѣколюбиваго Господа простити моа безмѣрна сгрѣшенія, въ семъ вѣцѣ и бѣдущимъ. Вашими молитвами — аминь.

4. Божественаа служба святыхъ — литургіа діаконска кир

(*) Понеже титорафіята нѣма всѣкъ потрѣбни слова и правописни знакови, не можемъ да удрыжне правописанието точно, како що е въ рѣкописъ.

Евѳимію, Патріарха Трновскаго. Радость на конецин свѣтлых. Отъ того князь великаго видѣя, яко конецъ царства его настоящаго, и потому тщится всѣ дѣла свои и Православнаго Христіанскаго Богомилу Церкви, и всѣмъ Болгарамъ Патріархъ Трновскій, и всѣмъ Болгарамъ Патріархъ. Нолуз: О спасеніи, о архіереѣ, о попѣхъ, о требованіи благочестивому и христолюбивому нашему Іоанну Шишману и благочестивыя царицѣ Маріи и Кирѣ.

5. Предисловіе (Книга Рѣсь) на пристатейной книгѣ 5[о] съ. Въ краѣ она приписано: "Слава съвършителю Богу — тому слава въ вѣкъ вѣкомъ. аминь. Благословленъ онъ и съ пресвѣщеннымъ сына и съвършеннымъ святаго духа, нже и предасть имъ писанія въ нихже проповѣдь въ царскыхъ положеніи съ розницъ нестѣщное богатство. — Азъ съверенный монахъ Вонюхъ. Данныхъ грѣшни родомъ. Вудѣ тщанію отъ духовску страну, отъ градъ Дрѣстуръ. . . . Съвершисе сія книга отъ бытія въ лѣто 7020 (1512), мѣсяца Авг. 6 у святой Горѣ у Зуграфъ."

Между старитѣ монастирски документи особито трѣбе да забѣлежимъ:

а.) Хрисовулъ. Ї. Александръ во Христѣ Бога благовѣрный царь и самодержца всѣмъ болгаромъ отъ 1392 година, писанъ хубаво и частно на кожа съ златенъ. Царь Александръ съ него дава на монастиръ св. Георгія село Хасткавъ близу до Струмица.

в.) Ї. Шишмана царь болгарскаго хрисовулъ, писанъ на кожа, весь почтѣ и безъ година. Даденъ ѣе на монастиръ "питопка Богородица."

Отъ най старо врѣмя Зографски монастиръ ималъ ѣе голѣма извѣстность и уважение, не само отъ нашитѣ Българи, но и отъ другитѣ православни славянски языци братя, които отъ всѣкъ страшъ на около ѣе сѣ сбирали всѣка година на поклонение, и жртвовали му мало много отъ своето сѣ имание. Само чуваитъ сѣ сега нѣколко голѣми книги помѣници, исписани съ славянски имена отъ Българи, Руссіи, Сербіи и Влашко, а напослѣкъ всѣкой годишо идатъ іеще на Св. Гора и отъ Цариградъ, Одрина и Бѣлградъ поклонителіи. Нѣма сумнѣніе, защо и Зограф ъ отъ свой страна іе направилъ достойни заслуги за нашитѣ народъ спорядъ неговата набожность и добродѣлни жртви, подържалъ іе заедно съ другитѣ монастири наше христіанство, наша народна святиня и запазилъ доста важни остатци отъ писменостъ на языкъ, нашъ и сега здѣе у видинъ, въ какво състояние сѣ находи черноманіи и всѣка друга нашествие. Нѣма сумнѣніе, защо и Зограф ъ отъ свой страна іе направилъ достойни заслуги за нашитѣ народъ спорядъ неговата набожность и добродѣлни жртви, подържалъ іе заедно съ другитѣ монастири наше христіанство, наша народна святиня и запазилъ доста важни остатци отъ писменостъ на языкъ, нашъ и сега здѣе у видинъ, въ какво състояние сѣ находи черноманіи и всѣка друга нашествие. Нѣма сумнѣніе, защо и Зограф ъ отъ свой страна іе направилъ достойни заслуги за нашитѣ народъ спорядъ неговата набожность и добродѣлни жртви, подържалъ іе заедно съ другитѣ монастири наше христіанство, наша народна святиня и запазилъ доста важни остатци отъ писменостъ на языкъ, нашъ и сега здѣе у видинъ, въ какво състояние сѣ находи черноманіи и всѣка друга нашествие.

Отъ най старо врѣмя монастиритѣ бѣхъ, не само мирно убѣжище, дѣка сѣ сбираха благочестиви христіани за да сѣвършатъ свой земни животъ въ молитва и покаяние, и у училища, отъ дѣка излѣзоха много знаменити учени людіе, които растурая на всѣкадъ христіанската Наука и просвѣтиха своитѣ народи. Нашъ народъ извѣстенъ ѣе съ своето миролюбіе, послушность и тиха средечна набожность, и за това всякогашъ обращалъ іе и обраща свои сѣзани очи спрѣма црквената страна, спрѣма наше священство и наши честни монастири, и отъ тамо сѣ нашъ ѣе и така поучѣнѣе, духовна радость и духовно утѣшеніе.

Константинополь, 18 Мая 1853.

К. Д. Нетковичъ.